

Зазирни у минуле

Уроки 21, 22

1. Прочитай і порівняй дві легенди зі збірки “Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини” (упорядник — Віктор Чабаненко). Легенди записані у 1886 і 1887 роках від мешканців двох сіл Дніпропетровщини.

Діти Лимана

У Лимана було двоє дітей: син Дніпро і донька Десна. Поста- рив Лиман і осліп. Брат був старшим, але Десні кортіло першою вирушити з дому.

У Дніпра руки були волохаті, а в Десни — ні. Вона наділа вов- няні рукавички і пішла просити в батька благословення на до- рогу. Лиман взявся за її руки і благословив.

Десна тоді пішла вперед і давай ставити високі гори та скелі, щоб не було братові проходу.

Прийшов до Лимана Дніпро.

— Благословіть, — каже, — тату, в дорогу!

— Я ж тебе, синку, вже благословив...

— Ні. Я не приходив. То вас обдурила сестра!

Поблагословив Лиман і каже:

— Ну, доганяй же сестру!

Дніпро порозвертав гори, скелі, догнав сестру і пішов із нею поруч: він — по правий, вона — по лівий бік...

Дніпро по правді робить: прочищає глиб, дає дорогу сүднам, а Десна — ні: вона ставить коси і засипає річку піском. У Дніпра вода бистра, а в Десни — тиха.

Дніпро і Десна

Дніпро і Десна — це брат і сестра. Вони були колись людьми. Як вирости, батько й мати поблагословили їх у дорогу. Змови- лись брат і сестра вийти ранком і полягали спати.

Десна любила спати — і проспала ранок, а Дніпро проки- нувся на світанку, порозвертав гори, порозчищав гірла і пішов степами. Десна прокинулася — аж брата немає. Вона тоді пус- тила ворона вперед і побігла слідом.

Летить ворон і, як тільки наздожене Дніпро, всякий раз і крякне. Що поверне Десна до Дніпрового гирла, то він убік — і подався далі. Багато разів Десна підвертала до Дніпра, багато разів повертав він убік: тому він такий і кручений...

На ворона напав рябець і давай битися. Чи довго били- ся, чи ні — Дніпро добіг до моря. Як почув Десна од ворона, що Дніпро далеко, — прихилилася до брата і злилася з його гирлами. Тепер вона тече лівою стороною, а Дніпро — правою.

Де є острови і скелі серед річки, там розходяться Дніпро з Десною. Ясного дня видно, де Дніпро, а де Десна: у Дніпрі вода синя, а в Десні — мов жовта; Десна тече тихо, Дніпро — прудко.

2. Намалюй у зошиті два кола, що перетинаються. У лівому запиши відмінні риси першої легенди, у правому — другої, а посередині — те, що в них спільного. Чи однакові в них кін- цівки? Чому можуть існувати кілька версій однієї легенди?
3. Які особливості легенд можна помітити в цих текстах?

Пригадай!

Легенда — народна фантастична оповідь, пов'язана з певною місцевістю, героєм чи історичною подією. У легенді факти поєднуються з вигадками.

4. Які слова в тексті написані з великої літери? Чому? Випиши географічні назви в зошит.
5. Дізнайтеся легенди свого краю і розкажіть їх у класі.

1. Поміркуйте, що у прадавні часи було так само, як зараз, а що — геть інакше. Поділіться одне з одним своїми міркуваннями.
2. Прочитай уривок із казки про давні часи.

Випадок на риболовлі

За казкою Редьярда Кіплінга “Як було написано першого листа”

Давно-давно, ще за непам'ятних часів ходив собі по землі звичайний первісний чоловік. Він жив у печері, майже не носив одягу, не вмів ні читати, ні писати, ще й не хотів цього вчитися, і коли не знав голоду, почувався цілком щасливим. Звали його Теґумай Бопсулай, що означає “Чоловік-який-і-кроку-не-ступить-спохвату”, одначе ми, серденько моє, зватимемо його просто Теґумай, бо так коротше. Жінку того чоловіка звали Тешумай Тевіндро, що означає “Жінка-яка-забагато-питає”, одначе ми зватимемо її просто Тешумай. А свою донечку вони нарекли Таффімай Металлумай, що означає “Неслухняна-дівчинка-яку-годиться-наляскати”, але я зватиму її просто Таффі.

Ну, а тепер наставляй вушка і слухай!

Одного дня Теґумай узяв **остень** та й пішов через болото до річки Веґай набити на вечерю коропів, а з ним, певна річ, пішла й Таффі. І не встиг він упіймати й рибини, як ненароком поламав остень, надто сильно ткнувши ним у річкове дно.

— От і наловились! — вигукнув Теґумай.

— У тебе ж є вдома ще один, — сказала Таффі. — Дозволь мені збігати до печери й попросити його в мамі.

— Це надто далеко для твоїх пухкеньких ніжок, — відповів Теґумай. — До того ж ти можеш провалитися в болото й потонути. Зараз ми щось придумаємо.

Він сів, дістав шкіряну торбинку, повну оленьчих сухожилків, ремінців, кавалочків воску та шматочків смоли, і заходився лагодити остень. Таффі й собі вмостила на березі, спустила ноги у воду і замислилася.

— Слухай, татку, — раптом озвалася вона, — а це збіса прикро, що ми з тобою не вміємо писати, правда ж? От якби вміли, то послали б записку, щоб нам принесли інший остень.

— Таффі, скільки разів я просив тебе говорити культурно?! “Збіса” — негарне слово, хоч було б і справді зручно, коли б ми могли, як ти кажеш, написати додому.

Саме о цій порі понад річкою йшов Незнайомець. Він походив із далекого племені тевара, а тому ні слова не зрозумів із Теґумаєвої мови, але зупинився й усміхнувся до Таффі, бо вдома на нього теж чекала маленька донечка.

— Ходи-но сюди, — сказала Таффі, звертаючись до Незнайомця. — Ти знаєш, де живе моя мама?

— Гм! — відповів теварець.

— От недогадько! — вигукнула Таффі й тупнула ніжкою.

3. Які особливості імен первісних людей ти помітив/помітила?
4. Яким видом мовлення не володіли персонажі казки? Які незручності це спричиняло?
5. Як автор казки звертається до читача? Яке враження це справило на тебе?
6. Знайдіть у тексті окличні речення. З якою інтонацією їх треба промовляти? Прочитайте їх уголос відповідно.
7. Запиши в зошит речення, яке тебе насмішило.

1. Уявіть, як можуть спілкуватися Таффі та Незнайомець. По черзі спробуйте пояснити щось одне одному без слів. Чи вдалося вам порозумітися?

2. Прочитай продовження твору.

Перший лист

За казкою Редьярда Кіплінга “Як було написано першого листа”

— Я хочу, щоб ти подався до моєї матері по татів остень, — вела Таффі. — Писати я, звісно, не вмію, але можу малювати, коли маю напихати щось гостре. Позич-но мені, будь ласка, оцей акулячий зуб зі свого намиста.

Таффі простягла руку й шарпнула акулячий зуб, що висів серед кульок і зерен.

“Дуже-дуже дивна дівчинка, — вкотре подумав Незнайомець. — Акулячий зуб на моїй низці зачарований, і мені завжди казали, ніби той, хто торкнеться його без мого дозволу, тут-таки розпухне чи лусне, але ця дівчинка не розпухає й не лускає. Краще я буду ще привітніший”.

Незнайомець дав Таффі акулячий зуб, вона лягла на животик і почала малювати на шматку березової кори:

— Зараз я намалюю тобі кілька гарних картинок! На першій тато ловить рибу. А ось інший остень — той, що йому потрібен. От тільки здається, наче другий остень устромився татові в спину, але це тому, що акулячий зуб спорснув. Тепер я намалюю тебе. Насправді ти дуже милий, хоч на картинці виходиш зовсім не красенем... Ти ж не ображаєшся, правда?

“Буде, певно, грізна битва, — подумав Незнайомець, — і ця надзвичайна дівчинка велить мені покликати на допомогу великому ватажкові все його плем'я”.

— Поглянь сюди, — правила далі Таффі, виводячи на корі свій незграбний малюнок. — Оце ти, а у твою руку я вклала запасний

остень, щоб ти не забув його принести. Тепер я покажу тобі, де живе моя мама. Іди вперед, аж поки дістанешся до двох дерев (ось ці дерева), потім перейди гору (ось ця гора), а тоді рушай через болото, яке аж кишить бобрами. Я не зображала цілих бобрів, бо не вмію їх малювати, але намалювала їхні голови. Ну а це наша печера. Ось моя мама. І про всяк випадок, якщо ти все ж таки забудеш, я намалювала коло печери запасний остень. Насправді він у печері, та коли ти покажеш картинку мамі, вона тобі його дасть. Бачиш, мама піднесла руки, бо я знаю, що вона зрадіє вашій зустрічі. Правда ж, гарний малюнок? Ти все зрозумів?

Незнайомець подивився на зображення і жваво закивав головою. І метнувся, наче вітер, у кущі, а дівчинка нарешті всілася на землі, неабияк звеселена.

Ось ця картинка, яку Таффі намалювала для нього!

3. Чи зрозумілий малюнок Таффі без її пояснень? Чому?
4. Вибери фрази, якими варто скористатися, коли тобі потрібна чиясь річ. Запропонуй свої варіанти.

— Позич-но мені, будь ласка,

— Дай сюди ... !

— Чи можна я візьму ... ?

— Тобі це потрібне зараз? Можеш позичити?

5. Випишіть із тексту спонукальні речення. Хто їх промовляє? Кому вони адресовані?

6. Зроби інструкцію в малюнках і передай її комусь із однокласників чи однокласниць. Чи вдалося йому/їй зрозуміти завдання?

1. Припустіть, як розвиватимуться події в казці Р. Кіплінга. Перевірте свої припущення, прочитавши уривок.

Відкриття!

За казкою Редьярда Кіплінга “Як було написано першого листа”

Теґумай уже полагодив остень і пішов ловити рибу.

Тим часом Незнайомець, подолавши кілька миль, випадково натрапив на Тешумай: вона стояла біля входу в печеру й теревенила з іншими панями. Таффі була дуже схожа на Тешумай, тож Незнайомець усміхнувся привітно й простяг березову кору.

Побачивши малюнок, Тешумай несамовито заверещала й накинулася на Незнайомця. Інші пані миттю збили його з ніг і всілися на нього вшістьох, а Тешумай почала тягати його за волосся.

— Тут усе добре видно, — кричала вона. — Він сколов мого Теґумая списами і так налякав Таффі, що в неї волосся стало дибки, і наважився принести мені моторошний малюнок, аби похвалитися своїм лиходійством. Ось мій Теґумай зі зламаною рукою, а ось зграя лиходіїв (насправді то були бобри Таффі).

— Це жахливо! — пані забили в племінні барабани.

Зібралось все плем'я і постановило: Незнайомцеві треба відтяти голову, але спершу нехай покаже, де він сховав бідолашну Таффі.

Незнайомець відвів усе плем'я на берег Ваґаю. Там вони побачили, що Таффі плете віночки, а Теґумай обережно цілить полагодженим остенем у коропа.

— Ну ти й прудкий! — зраділа Таффі. — Але навіщо ти привів із собою стількох людей?

Тешумай кинулася цілувати Таффі, а потім спитала Теґумая:

- Любий, де ті лиходії, які поштрикали тебе списами?
 — Ніяких лиходіїв тут не було, — відповів Теґумай. — Проходив лише оцей бідолаха, якого ви намагаєтеся задушити.
 — Він приніс нам страхітливий малюнок, — мовив ватажок. — На ньому з тебе зусібіч стирчать списи.
 — Я хотіла, щоб Незнайомець приніс татів запасний остень, от і намалювала його, — сказала Таффі. — Ви, здається, найдурніші люди на світі. А цей Незнайомець дуже милий.

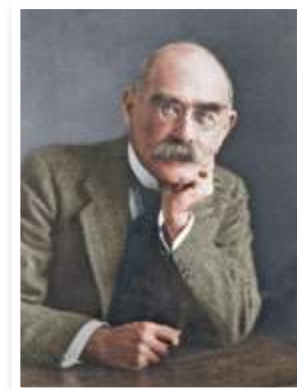
Запала тривала мовчанка. Нарешті ватажок зареготав, потім засміявся Незнайомець, опісля розлігся реготом Теґумай і реготав так, що аж беркицьнувся на землю, далі зайшлося все плем'я. Врешті ватажок сказав:

— О, Неслухняна-дівчинко-яку-годиться-наляскати, ти зробила велике відкриття! Колись люди назвуть його письмом.

Переклад з англійської Леоніда Солонька

- Прочитайте одне одному абзац, що насмішив вас.
- Знайди в четвертому абзаці фразеологізм. Що він означає? Склади і запиши з ним речення.
- Перекажи розв'язку казки і запропонуй свою версію.
- Випиши з тексту всі синоніми слова “говорити”. Склади речення з двома з них.

Знайомся: автор

Редьярд Кіплінг — англійський письменник, автор відомої казки про Мауглі та збірки казок “Як і чому”.

Він народився 30 грудня 1865 року в Індії, яка була тоді частиною Британської імперії. Помер письменник 18 січня 1936 року.

Чи мав він шанс зустрітися з Всеволодом Нестайком?

Захисникам України – слава!

Урок 26

1. Розкажіть одне одному відомі вам історії про людей, які боронили Україну в різні часи.
2. Прочитай початок п'єси. Поміркуй, чим цей твір відрізняється від казки, а що в них спільного.

Погані новини

За п'єсою Олександра Олеся
"Микита Кожум'яка"

Картина перша

Князь і князівна в палаці. Входить *джуро*.

Князь

Що сталося, джуро?
Чийсь гонець?

Джура

Атож! Від змія посланець.

Князь

Хм! Посланець?.. Від змія?..
Клич!

Джура

Такий він чорний, як та ніч!
Такий зубатий та окатий...

Князь

Дарма! Іди, зови в палати!

Посланець (входить)

Наш пан, великий волод'яр,
землі й самого пекла цар,
прислав мене тобі сказати,
що мусиш ти дочку віддати.

Посланець виходить.

Князівна

Хай я згину в пащі змія,
та в мені живе надія,
що загине й він колись,
і потоки людських сліз
згодом висохнуть росою...

Князь

Щоб нарешті ката-гада
наш позбавився народ,
джуро, скликай воевод!
Нині ввечері нарада!

Джура

Воєводи у дворі
ходять, радяться, міркують,
а у змія на горі,
кажуть, зранку бенкетують.

Джура йде.

П'єса – літературний твір, за яким у театрі створюють виставу. Текст п'єси складається з **реплік** (мовлення) персонажів і **ремарок**, що описують декорації та дії акторів. Розділи у п'єсі можуть називатися **картинами** чи **діями**.

3. Який настрій у тебе після читання уривка? Чи сподіваєшся ти на позитивний фінал твору?
4. Знайдіть у тексті два звертання. Порівняйте, як змінюється закінчення слова, коли воно стає звертанням. Зверніть увагу: під час вимови звертання виділяється паузами, а на письмі – комами або знаком оклику.
5. Напиши звертання до п'яти своїх однокласників чи однокласниць. Виділи і досліди закінчення.
6. Назви персонажів твору. Зверни увагу, як записане їхнє мовлення.
7. Прочитай ремарки (ці фрагменти п'єси написані курсивом). Що ти можеш сказати про речення, використані в них?

Знайомся: автор

Як лагідно називають Олександрів? Сашко або Олесь. Це ім'я й обрав собі за псевдонім Олександр Кандиба, відомий як поет **Олександр Олесь**.

Він народився 5 грудня 1878 року на Сумщині. Учився на ветеринара і писав вірші. Однак, познайомившись із Лесею Українкою та іншими українськими митцями того часу, остаточно вирішив стати поетом і плекати українську мову. Як гадаєш, що саме на нього так вплинуло?

Помер поет 22 липня 1944 року.

1. Уяви п'єсу Олександра Олеся "Микита Кожум'яка" на сцені драматичного чи лялькового театру. Яку роль ти б міг/могла виконувати?
2. Прочитай продовження твору.

Нарада воєвод

За п'єсою Олександра Олеся "Микита Кожум'яка"

Картина друга

Велика світлиця в палатах князя.
За столами сидять князь і воєводи.

Князь

Воєводи, в гóрі, в тузі
вас, мої і слуги, й друзі,
скликав я на раду тут...
Я не сам, увесь наш люд
просить вас пораду дати,
як державу врятувати,
як скрутити змія злість,
бо він всіх нас переїсть.

Перший воєвода

Гнулись ми,
та досить гнутись —
час до вітру
обернутись!..

Другий воєвода

Правда!
Час підставить груди:
хай що буде, те і буде —
мусить статися двобій!

Третій воєвода

Хай загине лютий змій!

Четвертий воєвода

Мусить край настати змію!

Князь

Бачу, слухаю, радію.
Але хто себе і зброю
вкриє славою ясною?

Тиша.

Дід (входить)

Воєводи! Не годиться,
щоб віддав дочку наш князь.
Треба з лютим змієм битися,
щоб не жер він більше нас.
Князю, треба вбити гада!

Князь

Ось про це і йде нарада...
Але хто б на бій пішов?

Дід

Змія б син мій поборов.

Князь

Ах, коли б він гада вбив,
я б тебе озолотив!

Дід

Не прошу нічого в тебе,
та мені його й не треба.
Я хотів лише тобі
помогти в тяжкій журбі...

Перший воєвода

Цей уб'є, напевно, гада!..

Князь

Що ж... Скінчилася нарада,
дуже ви допомогли...
Але є ще в нас орли,
та не тут, не в цій палаті,
а в мужицькій простій хаті!

*Князь виходить, за ним
і воєводи з ніяково
похиленими головами.*

Картина третя

*Подвір'я Кожум'яки.
Сини та батько при роботі.*

Гонець (вбігає)

Люди добрі! Лихо в нас!
Прилетів на крилах гад
і князівну вкрав з палат!..

Усі наче закам'яніли.

3. На що розраховував князь, коли скликав раду? Чому воєводи не зголосилися вийти на бій зі змієм? Які слова сказав князь воєводам, маючи на увазі протилежне? Промов їх із відповідною інтонацією.
4. Знайди в тексті антоніми до слів: "радість", "добрий", "вороги", "почалася". Запиши слова-антоніми парами.
5. Оберіть одного персонажа і по черзі потренуйтеся виразно промовляти його репліки. Повторіть читання, намагаючись запам'ятати текст. Похваліть одне одного за вдалі інтонації, обміняйтеся порадами, якщо маєте цікаві ідеї.

1. Дізнайся, як закінчилася п'єса про змія.

Добро перемагає!

За п'єсою Олександра Олеся "Микита Кожум'яка"

Картина четверта

Майдан за містом. Удалині на горі химерний замок змія з різноколірними вікнами.

Чоловік

Посеред дня
на крилах змії прилинув,
князівну ухопив
і, наче в прірву, згинув.

Перша дівчина

Я бачила в дворі
Микиту Кожум'яку:
сміється, крутить вус —
ні крихти переляку!

Друга дівчина

В палац! До замку йде!
Ой лишенько! Ой горе!
Та що ж це буде з ним?
Та він же не поборе!

Перший парубок

Погляньте! Став, як дуб,
і стукає в ворота...
Змій виглянув з вікна
і сипле іскри з рота!

Чоловік

Ой, гляньте, гляньте! Змій!

Перша дівчина

Ой лишенько, дивіться!

Друга дівчина

Який страшний та злий!
І в сні такий не сниться.

Другий парубок

Посипав іскри змії,
горять, вгорі літають,
мов снігом золотим,
вітри у полі грають.

Третій парубок

Дивіться, буде щось:
Микита наступає,
тримає булаву,
змій лапи потирає.

Гук від удару.

Ага! Ото дістав!

Четвертий парубок

Дісталось і Микиті!

Дід

Це, мабуть, перший бій
такий на цілім світі.

Чоловік

О, як розгнівався змії!
Пустив, дивіться, пару,
мов курява знялась...
О, знову кинув жару!

Перший парубок

Не видно ані-ні!
Вся площа димом вкрита...

Пауза.

Дивіться: змії упав!

Другий парубок

Спіткнувся і Микита.

Третій парубок

Погляньте: змії звалився!
Це, певно, добре вшкварив!
Микита змія взяв,
ще раз об землю вдарив.

2. Який прийом використав автор, щоб показати в п'єсі двобій Микити і змія? Як про це було б написано в казці?
3. Знайди кульмінацію твору. Що ти відчуваєш, читаючи її?
4. Вибери з тексту речення, запам'ятай його та продиктуй партнеру/партнерці по завданню. Перевірте, чи все записано без помилок.
5. Подивись [тізер](https://svitdovkola.org/um3/media3) до мультфільму "Микита Кожум'яка".

svitdovkola.org/um3/media3

Чим сюжет мультфільму відрізняється від сюжету п'єси?
Як відрізняються образи головного героя?

Четвертий парубок

Як мертвий змії лежить...
Лежить і не здригнеться...
Микита в боки взявся,
стоїть собі й сміється.

Народ

Слава, слава, слава!
Слава, слава Микиті!
Хай живе князь!
Хай живе Микита!

Перший парубок

Микита вже з палацу йде
і на руках виносить...

Народ

Князівну! Слава, слава!

*Микита сходить з гори
з князівною на руках.
Усі радіють.*

Наш театр

Підготуйте всім класом лялькову виставу за п'єсою, яку щойно прочитали. Запросіть на прем'єру глядачів — батьків, учнів інших класів, військових.

Підготовка акторів

- Потренуйтеся читати вголос репліки різних персонажів. Доберіть інтонації.
- Розподіліть ролі. Вивчіть свої слова.
- Проведіть кілька репетицій: спершу без ляльок, потім із ляльками, тоді додайте музику, і насамкінець — із декораціями.

Підготовка атрибутів і декорацій

- Нехай кожен зробить собі персонажа — ляльку на пальчик. Це може бути Микита, князь, дід, князівна, джури, воеводи, чоловіки та жінки (народ).
- Разом змайструйте страшного змія та підготуйте декорації для вистави: княжий палац, палац змія, площу перед палацом змія. Виріжте з пакета з-під соку мечі для воїнів; зробіть корону чи шолом.
- Послухайте композиції і використайте їх для музичного супроводу вистави.
svitdovkola.org/um3/media4
- Поміркуйте, коли їх варто вмикати і хто за це відповідатиме під час виступу.
- Намалюйте афішу та роздайте запрошення глядачам.

Майстерня лялькаря

Лялька на пальчик

Підготуй: квадрат білої тканини приблизно 12 на 12 см; синтепон, вату чи інший наповнювач; гумку для волосся; фломастери; нитки; клей; обгортки від цукерок, фільгу та інші прикраси.

- Розклади тканину на столі, в її центр поклади наповнювач.
- Постав вказівний палець однієї руки в центр заготовки, а другою накинй тканину на руку.
- Обмотай пальчик гумкою так, щоб утворилася голова. Стеж, щоб гумка не тиснула.
- Намалюй фломастером обличчя. Приклей на голову нитки — "волосся", за бажання додай прикраси.

Вдалої прем'єри!

На гостині у бобрів

Урок 31

1. Розкажіть одне одному про своїх улюблених тварин. Які твори про них ви читали? Це були наукові тексти чи художні? Прозові чи віршовані?
2. Прочитай текст і намалюй описану в ньому сім'ю.

Розділ I, у якому бобрів стає більше

За повістю Ольги Купріян "Боброго ранку"

В одній країні на березі однієї не надто глибокої річки, чи то навіть заплави, а точніше під великою старою вербою, жило собі сімейство бобрів. Усього їх було восьмеро, а саме: баба-бобриха, дід-бобер, їхні троє неповнолітніх дітей, а також молода подружня пара бобрів із малим бобреням.

Ось про цю ще поки молоду сім'ю Бобренків і буде наша повістинка.

Маму-бобриху звать Барбара Борисівна, тата-бобра — Борис Борисович (за бобрячою традицією, син-бобер отримував таке саме ім'я, що й у батька), а малу дівчинку-бобреня називають просто — Мартуся.

Отож було їх спочатку троє: мама, тато й Мартуся. Жили вони в малій нірці за книжковою шафою всередині старої родинної нори. Аж поки одного ранку Барбара Борисівна не вирішила повідомити щось у край важливе:

— Борисе-е-е! Борисе-е-е-е-е!!!

У цю мить прокинулася й сердито закумкала жаба, а в нору просунулася татова вусата морда.

- Що сталося? Я саме лагодив греблю, яку вчора прорвало.
- Борисе! У нас буде бобреня! — прошепотіла Барбара Борисівна на вухо Борису Борисовичу й ухопилася за живіт.
- Стривай, у мене, здається, вода у вусі забобралася, — тато-бобер легенько, щоб не розбудити доньку, постукав лапою по лівому вуху. — Мені почулося, ти сказала, що в нас буде...
- ..бобреня! — закінчила за тата мама-бобриха й упала на стілець, зачепивши хвостом Мартусину рибку-пищалку. Мартуся розплющила оченята, глянула на маму з татом, усмінулася і знову заснула.
- Що ж, — сказав після невеличкої паузи тато-бобер, — значить, треба шукати нове житло.

3. Прочитай назву твору. Як авторка "погралася" словами? Які ще "боброві" слова є в тексті?
4. Як сприйняв новину тато-бобер? Чи можемо ми дізнатися з уривка про його почуття? А здогадатися?
5. Яку наукову інформацію про життя бобрів ти отримав/отримала з тексту? А що письменниця вигадала, щоб зробити оповідь казковою?
6. Знайди в уривку звертання. Чому воно так записане? Запиши, як можна звернутися до інших членів бобрової родини, чії імена відомі.

Секретний код

Скористайся ключем на форзаці й розгадай шифровку. Запиши вислів. Як ти його розумієш?

⌂Ⓜ ∞ ∩∇~ <ξ ∨αⓂ =ξτκξ&

Зашифруй за допомогою ключа чотири назви тварин. Чи розгадають друзі твої шифровки?

1. Прочитай, як змінилося життя у великій бобровій родині.

Розділ II, у якому сім'я Бобренків шукає собі нове житло

За повістю Ольги Купріян "Боброго ранку"

Узагалі, у бобрів зазвичай великі родини. Величезні! Барбара та Борис теж виросли в таких родинках. Ось і в тата-бобра є три старші сестри, які вже мають свої сім'ї, і три молодші брати, що живуть разом із дідом і бабою бобрами. І сам тато-бобер,

хоча й одружився торік і має свою сім'ю, мешкає разом із великою бобрячою родиною поблизу річки Здвиж. Неподалік живуть його сестри та інші родичі.

Є тільки одна проблема: усім їм якось зранку в понеділок стало тісно.

Татові молодші брати подорослішали, дідусь-бобер погладшав, бабуся-бобріха купила собі нову швейну машинку, Мартуся за ніч виросла, мама-бобріха завагітніла, і татові-бобру врешті довелося спати на підлозі. У малесенькій нірці за книжковою шафою стало так тісно, що, коли тато-бобер розкладав свою ранкову газету, мамі-бобрісі ніде було стати за його спиною, щоб почитати новини.

Тож одного дня, коли Барбара Борисівна повідомила радісну звістку, Борис Борисович зрозумів, що справа невідкладна: треба переїжджати.

Бобренки спакували свої невеличкі статки (кілька книжок, татів посібник "Збудуй сам", мамине креслярське приладдя та Мартусине розкладне ліжечко), розпрощалися з рештою родини й подибали шукати придатну для життя річку.

2. Поміркуйте, як можуть розвиватися події твору, і придумайте свою версію наступного розділу.

3. Подивися [буктрейлер](http://buktrейлер.svitdovkola.org/um3/media5) про цю книжку.

Якщо стало цікаво, прочитай повість "Боброго ранку" до кінця.

4. Яке враження справив на тебе цей відеоролик? Чи змінилася твоя думка про книжку? Чому?

5. Вибери з тексту речення, запам'ятай його та продиктуй партнерові/партнерці по завданню. Перевірте, чи все записано без помилок.

6. Вибери фрази, якими варто скористатися, коли тобі бракує місця.

— Вставай! Я тут раніше сидів/сиділа.

— Посунься, будь ласка!

— Перепрошую, чи можна мені тут розміститися?

— Тут сидітиму я!

7. Випиши з тексту синоніми до слів: "сім'я", "збільшився", "чимала", "сповістила", "речі", "термінова". Склади речення з тими словами, які використовуєш найрідше.

8. Як ти гадаєш, прочитаний текст про бобрів — художній чи науково-популярний? Чому ти так вважаєш?

Знайомся: авторка

Ольга Купріян народилася 23 травня 1988 на Київщині й з дитинства мріяла стати письменницею. Зараз Ольга не лише створює книжки, а й навчає хлопчиків і дівчаток, які теж хочуть писати твори.

А ще письменниця розповідає про цікаві літературні новинки для дітей на сайті "БараБука".

Пригадай!

Художні тексти бувають прозові та віршовані.

1. Прочитай вірш про бобрів.

Бобер

У бобра
добра
багато:
і надворі,
і в оборі,
і в коморі,
і у хаті.
Бо охоче
дні і ночі
він робив:
він і сіяв,
він і вівяв,
і косив,
і молотив.

А тепер
бобер
на гаті —
вчить маляток-
бобреняток
майструвати.
Тихо-тихо
йде бобриха
через брід.
Бо несе родині
дві хлібини
у хустині
і обід.

Михайло Стельмах

2. Чи вдалося тобі уявити сімейство бобрів із цього вірша? Що автор вигадав про цих звіряток? Чому придумав бобрів-хліборобів?

3. Розрізни серед висловлень факт, вигадку та судження. Що з цього можна приймати на віру? З чим хтось погодиться, а хтось — ні?

- ☀ Бобри милі й кумедні.
- ☀ Бобри бридкі та страшні.
- ☀ Бобри гризуть дерева та роблять греблі.
- ☀ Бобри не вмюють плавати.

4. Прочитай дві скоромовки про бобрів. У якій з них більше звуків [б]? Яка з них складніша?

Бабрались в брудній баюрі
два бобри брунатно-бурі.
— Правда, брате бобре, добре?
— Ду-у-же добре, брате бобре!

Богдан Стельмах

Бавлять ранньої пори
бобренят старі бобри.
Бубонить бобер до білки:
— Бобреня боїться бджілки.

Олексій Кононенко

5. Прочитай скоромовку, яка тобі більше до вподоби, п'ять разів, а потім спробуй розказати з пам'яті. За потреби партнер чи партнерка по завданню може підказувати потрібні слова, промовляючи їх без звуку, самими губами.

6. Придумай і запиши свою скоромовку про бобрів.

7. Актори фільму "Cats" ("Коти") вивчали пластику й поведінку котів, щоб рухатися, як вони. Спробуй і ти себе в ролі різних тварин.

- Уяви себе бобром: ходи, як бобер, повертай так голову. Потім додай трохи людських рис: ходи на двох ногах, придумай бобрячий говір, обери собі ім'я й заняття. Наприклад, бобриха Блискавка — спортсменка, бобер Еклер — пекар.
- Поміркуй, характер якої тваринки схожий на твій, і "перетворися" на неї. Продемонструй свого персонажа.

- 1. Поміркуйте, що вам іще цікаво дізнатися про бобрів. Складіть мапу думок.
2. Прочитай науково-популярний текст і доповни складену мапу думок новою інформацією.

Є секрети у бобра

За статтею Ніни Андрусич у журналі “Джміль”

Бобри — найбільші у світі гризуни, єдині з родини бобрових, що залишилися на Землі. За розмірами подібні до собак (вага близько 30 кг, довжина тіла без хвоста 80–100 см). Живуть бобри 25–30 років, живляться лише рослинами — зеленню, квітами, гілочками, корою та корінцями, ведуть напівводний спосіб життя.

Як ці тварини пристосовані до такого сухо-мокрого життя?

Виявляється, у бобра між пальцями задніх лап є плавальні перетинки, як у качки, а передні лапи схожі на ручки і мають вправні пальчики. Широкий, як лопата, хвіст укритий роговою

лускою і під час плавання слугує за кермо, а при будівництві — за **кельму**. Ще він допомагає регулювати температуру тіла і є сховищем для поживних речовин на зиму, як горб у верблюда.

Хутро в бобра таке густе, що він не мерзне у крижаній воді. Щоб хутро не намокало, тваринки змащують його рідиною, яку виділяють касторові (мускусні) залози, розташовані внизу живота.

Коли бобер пірнає, вушка й ніздрі в нього закриваються, щоб у них не потрапляла вода. А очі затуляються прозорими плівками, ніби окулярами для плавання. Губи в бобра стуляються за передніми зубами (різцями), завдяки чому він може гризти гілки під водою із закритим ротом.

А ще в бобра великі легені та печінка, які забезпечують запас

повітря і насиченої киснем крові. Завдяки цьому тварина може лишатися під водою 10–15 хвилин і пропливає за цей час майже кілометр.

Різці гризуна постійно ростуть, бо ж сточуються об деревину. Вони дуже гострі, тому бобри здатні за кілька хвилин перегризи нетовсте дерево, а за ніч звалити навіть таке, діаметр якого сягає півметра. Та й стовбур метрового діаметра їм до снаги. Отакі боброві секрети!

3. Чи про все, що тебе цікавило, вдалося дізнатися з цього тексту? Де можна отримати більше інформації?
4. Прочитай текст іще раз. Придумай і запиши три запитання про бобрів. Хай партнер чи партнерка по завданню дасть відповіді на них. А потім перевірте, чи все правильно.
5. Чим відрізняється науково-популярний текст про бобрів від художнього? А що в них спільного?
6. Заповни таблицю в зошиті. Запиши до кожної колонки речення, які характеризують тексти різних стилів.

Факти з життя природи. Вигадані події. Розповідь про тварин. Тварини, що розмовляють. Персонажі. Точні цифрові дані. Сюжет. Художні образи. Емоційні описи. Гумор. Наукові терміни.

 Науково-популярні тексти	Художні тексти
Факти з життя природи	Вигадані події

7. Зробіть спільний проект про якусь тварину — казку з ілюстраціями, інформаційний плакат, збірку віршів чи скоромовок. Презентуйте проект у класі.

Розкажи мені про осінь

Урок 36

- Прочитай, як Мовознай навчав Пишеня.

Які бувають тексти

Якось до Мовозная завітало Пишеня з новим м'ячем. І взяло-ся розповідати:

— Цей м'яч одразу мені сподобався! Він такий стрибучий, легкий, гарний, яскравий! А глянь, як розмальований: на одній смужці рожеві метелики, на другій — блакитні бабки, на третій — жовтогарячі квітки, на четвертій — жовті грибочки, на п'ятій — зелені листочки. А який слухняний — стрибає й котиться лише туди, куди треба. Просто як чарівний!

У мене колись був інший м'яч. Вийду з ним у двір — одразу ж усі збираються, і ну ж бо грати. Але одного разу хтось так його вдарив, що він полетів аж на дорогу, впав на самоскид і поїхав на ньому в невідомому напрямку. Я навіть плакало тоді. Так було м'яча шкода.

Добре, що в мене тепер є новий м'яч. З ним стільки всього можна робити. І самому гратися, і з друзями. Навіть плавати з ним можна. Тільки у футбол я ним не гратиму. Не хочу, щоб він знову потрапив на дорогу.

Мовознай уважно вислухав Пишеня і сказав:

— Дуже радий твоїй обнові. А ще мені було цікаво тебе слухати. У тебе ж вийшло три зовсім різні оповідки. В одній з них ти дуже гарно описувало свій м'яч! Це — **опис**. У другій ти розповідало про пригоду з м'ячем, і це була власне **розповідь**. А в третій — ти розмірковувало про користь м'яча. Тобто це було **міркування**.

Тексти бувають різних типів. У **розповідях** ідеться про певні події, явища, дії персонажів. В **описах** — про ознаки предметів, істот, явищ, місцевості тощо. У **міркуваннях** автор розмірковує про щось, доводить свою думку, робить висновки.

- Знайдіть у розповіді Пишеняти кожен із типів тексту. Поясніть одне одному, як ви їх визначили.

- Читася побувала в осінньому лісі й вирішила написати про це. Поміркуй, які запитання допоможуть їй скласти розповідь, опис, міркування.

☀ Чи сподобалася тобі прогулянка лісом? Яка була погода? Який вигляд мали дерева, трава, небо?

☀ Що ти робила в лісі? Де побувала спочатку, а де потім? Чи зустріла там когось?

☀ Чому ти вирішила піти до лісу? Як змінився твій настрій?

- Згадай свою мандрівку до осіннього парку чи лісу та розкажи про неї, даючи відповіді на запитання із завдання 3. Склади усно спершу міркування, потім — опис і розповідь.

- Прочитай початки різних текстів. У якому з них треба описувати павутинку, у якому — розповідати про пригоди павучка, а в якому — розмірковувати, чому павучкові страшно?

☀ Летить павучок на павутинці.
Раптом здійнявся вітер...

☀ Летить павучок на павутинці.
І летіти йому страшно, тому що...

☀ Летить павучок на павутинці.
А павутинка така...

- Продовж письмово один із текстів із попереднього завдання. Придумай цікавий заголовок і презентуй текст у класі.

1. Прочитай тексти, які діти написали про осінь.

Я люблю осінь. Вона обдаровує людей смачними фруктами, овочами, а ще грибами. Ми з дідусем любимо збирати їх у бору в погідні дні після дощу. У лісі тихо, лише листя шарудить. А як хтось із нас знайде грибочок, то дуже радіє і гукає іншого подивитися.

Мені подобається осінь. Хоча багатьох вона засмучує. Я люблю навіть дощ, тішуся, коли він шурхотить за вікном. Але мені не до вподоби потрапляти під зливу, особливо дорогою до школи.

Я люблю, коли восени зелений гай непомітно перетворюється на помаранчевий. Такого ніколи більше не буває! Осінь — дивовижна пора!

2. Чи можеш ти визначити тип кожного тексту?

Іноді в одному тексті є ознаки різних типів: розповіді, опису й міркування.

3. Підготуйся написати свій текст про осінь. Згадай приємну прогулянку, коли тобі вдалося поспостерігати за природою восени. Намалюй те, що найбільше запам'яталося.

4. Виконай завдання 5–9 і “збери” хмару слів для своєї розповіді.

5. У кожній групі синонімів знайди одне зайве слово.

- ☀ Непомітно, тихо, голосно, нечутно.
- ☀ Шурхотить, падає, шумить, шарудить.
- ☀ Коротка, довга, тривала, затяжна.
- ☀ Чудова, прекрасна, дивовижна, холодна.

6. Обери з кожної групи синонімів по одному слову для своєї розповіді про осінь. Запиши їх у хмару слів. Усно склади речення з кожним обраним словом, а потім заміни його на синонім. Поспостерігай, що змінилося.

7. Добери до кожного слова з першого рядка синонім серед слів з другого.

- ☀ Настає, обдаровує, тішить, засмучує, закінчується.
- ☀ Звеселяє, минає, починається, дає, пригнічує.

8. Усно склади речення про осінь, спочатку використавши слова з першого рядка попереднього завдання, а потім з їхніми синонімами з другого рядка. Відчуваєш, як змінюється настрій розповіді? Запиши у хмару по одному слову з кожної пари синонімів.

9. Прочитай слова та розподіли їх на три групи:

- 1) ознаки, що підкреслюють багатство осені;
- 2) ознаки, пов'язані з частими опадами восени;
- 3) слова, що передають красу і принади золотої осені.

- ☀ Волога, похмура, урожайна, багата, плодоносна, тепла, безхмарна, мокра, сонячна, дощова, щедра, погідна.

10. Додай у свою хмару по одному слову з кожної групи.

11. Розглянь свій малюнок, прочитай слова у хмарі слів і напиши текст про осінь.

1. Прочитай вірш, у якому до тебе промовляє Осінь.

Осінь

Ось я, за сосною...
Ось і листя в'яне...
Осінь я... За мною
йдуть густі тумани.

Осінь я. **Осо́ння**
листям засипаю.
Осінь... Трави сонні
долу нагинаю.

Андрій М'ястківський

2. Якою ти уявляєш осінь із цього вірша? Ось вона виходить до тебе з-за сосни. Який у неї настрій?
3. Прочитай вірш уголос. Сполучення яких звуків у ньому повторюється найчастіше? Повтори слова з вірша зі звуками [o] та [c]. Яке враження справляє це повторення? У якому темпі хочеться читати цей вірш?
4. Прочитай перше слово в кожному рядку. На який склад падає наголос у цих словах?

..... Пригадай! ●

У віршованих текстах зазвичай є **ритм** (рівномірне чергування ненаголошених і наголошених складів) і **рима** (однакове чи схоже звучання закінчень слів). Але бувають і неримовані вірші — **білі вірші**, а також **верлібри**, у яких навіть ритм є необов'язковим.

5. Випиши з вірша слова, які римуються. Обведи іменники, підкресли дієслова.

Сосною – мною. В'яне – Осо́ння – Засипаю –

6. Прочитай верлібр. Чим він відрізняється від вірша "Осінь"? А що в них спільного?

Осіній вірш про прогноз погоди

Вкрали в осені солом'яний капелюшок.
Солом'яний капелюшок
із сонячних променів —
дарунок братика-літа.
Вона образилась...
І взяла парасольку.

Зоряна Живка

7. Якою стає погода, коли осінь надіває свій солом'яний капелюшок? А якою, коли бере парасольку?
8. Чому попри неприємну подію, яка описана у вірші, він не видається сумним? Зверни увагу на майстерну побудову вірша: перший рядочок довгий, у ньому відразу повідомляється про неприємність. Але наступні рядочки зосереджують нашу увагу вже не на ній, а на чудовому капелюшку. А чим закінчується вірш? Чому осінь не стала шукати капелюшок, а взяла парасольку?
9. Намалюй осінь з одного з віршів і вивчи його напам'ять.

..... Обережно: суржик! ●

Запам'ятай:
правильно казати "**восені**", а не "**осінню**".
Не засмічуй своє мовлення суржиком!

10. Придумайте і запишіть речення зі словом "восени", а також із подібними, що називають інші сезони.

Моя книжка

Настав час писати наступну главу твоєї книжки. Розкажи про минуле свого персонажа. Бракує ідей? Можеш скористатися моїми підказками.

Дитинство персонажа

- ▶ Як твій персонаж народився? Хто його чи її батьки?
 - ▶ Яким було дитинство персонажа? Що він чи вона любив/любила робити, коли був маленьким/була маленькою?
- ▶ Яка цікава, кумедна чи небезпечна пригода трапилася з твоїм персонажем у дитинстві?
 - ▶ Які страхи чи неприємності були в нього/неї? Як вдалося їх подолати?
- ▶ Як він чи вона вчився/вчилася в школі? Які там були уроки, які вчителі й однокласники?

Привіт, я Дора, я народилася в літку з великого . В той же день з вилупилася мої брати і сестри. У мене є дві сестри і троє братів, ми грали з ними в Кеча та Заморозку, навчалися гіставати з високих і пшоскотілися у до 7 років. Щоді ми пішли у динозаврячу школу.

Як написати главу книжки

- Придумай усю пригоду або лише її початок. Починай записувати історію на аркуші.
- Пиши й не переривайся на жодні справи, поки не завершиш.
- Тепер відклади роботу й перепочинь.
- Згодом прочитай свій твір і виправ усе, що хочеться.
- Зверни увагу, чи не повторюються однакові слова. Заміни їх синонімами.
- Перевір правопис слів. Якщо сумніваєшся, перепитай у когось або скористайся словником.
- Подбай про оформлення сторінки: гарні шрифти, малюнки.
- Перепиши текст на сторінку своєї книжки.
- Запропонуй прочитати главу своїм близьким і друзям.

Цікава ідея

Можеш замінювати деякі слова в тексті малюнками. Так його буде цікавіше читати, а сторінка книжки матиме яскравіший і привабливіший вигляд. Порівняй:

Сонце вийшло з-за хмари. / вийшло з-за .

Вживай яскраві слова у своїй розповіді!

крихітка
холоднеча
начувайся
гайнути набурмосилася
карколомний
кремезний шкода
вигулькнув
спантеличено

Згадай перед канікулами

Урок 40

1. Розглянь інфографіку і пригадай, що ти вже знаєш про текст. За потреби почитай ще раз у підручнику або запитай в однокласників.

Типи текстів	Стилі текстів
<ul style="list-style-type: none"> опис міркування розповідь 	<ul style="list-style-type: none"> науково-популярний художній

2. Напиши короткий текст про свою мандрівку.

- Добери до нього заголовок.
- Перевір, чи доречно текст розділений на абзаци.
- Зафарбуй у тексті зав'язку, розвиток дії, кульмінацію та розв'язку олівцями різних кольорів.
- Визнач, це текст одного типу (якого саме?) чи в ньому поєднані різні типи (які?).

3. Пригадай твори, які ти прочитав/прочитала цієї осені, і дай відповіді на запитання.

- Які персонажі любили вихвалитися?
- У яких творах персонажі мандрували?
- Які відомі особистості талановито робили репортажі й фото?

4. Постав запитання до слів і об'єднай їх у три групи.

Традиція, химерний, бобер, захищає, далека, майструвати.

5. Обери два слова з попереднього завдання. Добери до одного з них синонім, а до іншого — антонім. Запиши парами.
6. Добери рими до двох слів із завдання 4. Запиши слова парами або склади віршик.

7. Розіграйте в парі одну із ситуацій. Добирайте ввічливі слова.

- Твоя подруга збирається в мандрівку на канікулах.
- Ти хочеш узяти книжку, яку читає твій однокласник.
- У вашому класі новенька.

8. Згадай вистави, які ви з однокласниками готували протягом двох місяців. Розкажи, яка роль тобі найбільше сподобалася і чому.

9. Яке із завдань тобі було складно виконувати? Чому? Поміркуй, як можна вдосконалити свої вміння.